

# Effecten coronapandemie op de jaarverslaggeving 2020 van beursfondsen in Nederland

Ferdy van Beest, Katja van der Kuij-Groenberg, Leo van der Tas, Ruud Vergoossen

Received 8 October 2021

Accepted 17 November 2021

Published 16 December 2021

## Samenvatting

In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de effecten van de coronapandemie op de jaarverslaggeving 2020 van in totaal 85 ondernemingen waarvan aandelen zijn genoteerd aan Euronext Amsterdam, in het bijzonder naar de effecten op de verantwoording van overheidsbijdragen en bijzondere waardeverminderingen en de verklaring van de controlerend accountant. Ondernemingen in preciaire sectoren bleken meer overheidssteun te hebben ontvangen en slechtere resultaten te hebben dan ondernemingen in niet-preciaire sectoren. Wij vonden geen significant verband tussen de coronapandemie en de verantwoording van impairmentverliezen. Daarnaast geeft het artikel inzicht in het gebruik van *key audit matters* gelieerd aan COVID-19 en blijkt dat er een positief verband is tussen de mate waarin de onderneming COVID-19 noemt in het jaarverslag en de aandacht die de accountant daaraan besteedt in de accountantsverklaring.

## Relevantie voor de praktijk

De onderzoeksresultaten geven inzicht in de effecten van een wereldwijde schok in de vorm van de coronapandemie op de jaarverslaggeving 2020 van beursgenoteerde ondernemingen en zijn relevant voor zowel controlerend accountants, overheidsinstanties, toezichthoudende organen en regelgevende instanties als voor de opstellers en gebruikers van jaarverslagen.

## Trefwoorden

COVID-19, jaarverslag, accountantsverklaring, IFRS, key audit matters

## 1. Inleiding

In dit artikel doen we verslag van een onderzoek naar de invloed van de coronapandemie (ook wel COVID-19-pandemie) op de jaarverslaggeving 2020 van 85 ondernemingen waarvan aandelen zijn genoteerd aan Euronext Amsterdam. Om een vergelijking te kunnen maken met het onderzoek naar de effecten van COVID op de jaarrekening 2019 en de halfjaarverslaggeving 2020 zoals gepubliceerd in Het Jaar 2019 Verslagen (Vergoossen and Van Beest 2020) is gekozen voor dezelfde onderzoekspopulatie. De desbetreffende populatie bestond uit 87 ondernemingen, maar twee ondernemingen vielen af omdat

deze niet langer genoteerd waren aan het eind van 2020. Daarmee bestaat de populatie uit 24 AEX-, 23 AMX- en 22 AScX-fondsen, aangevuld met 16 lokale fondsen (zie bijlage voor de volledige lijst van ondernemingen). De (geconsolideerde) jaarrekeningen van de in het onderzoek betrokken ondernemingen zijn opgesteld op basis van de International Financial Reporting Standards zoals goedgekeurd voor toepassing in de Europese Unie (hierna aangeduid met IFRS).

We hebben de jaarverslaggeving 2020 op de volgende aspecten onderzocht:

- de informatievergaring over overheidsbijdragen die ondernemingen hebben ontvangen in verband met de coronapandemie;
- de verantwoording van aan de coronapandemie gerelateerde bijzondere waardeverminderingen en eventuele terugnemingen daarvan;
- de invloed van de coronapandemie op de accountantscontrole en de accountantsverklaring.

In de navolgende drie paragrafen zullen we deze onderwerpen nader belichten en bespreken we de onderzoeksresultaten. Daar waar relevant en mogelijk worden vergelijkingen gemaakt met de jaarverslaggeving 2019 of de verslaggeving over de eerste helft van het boekjaar 2020 (Vergoossen and Van Beest 2020) van de in het onderzoek betrokken ondernemingen. We sluiten het artikel af met enkele concluderende opmerkingen.

## 2. Overheidsbijdragen

Om ondernemingen te ondersteunen en te beschermen tegen de gevolgen van de COVID-19- pandemie hebben overheden in verschillende landen steunpakketten ter beschikking gesteld. Deze maatregelen varieerden per land en vaak ook per sector. Voorbeelden van overheidsmaatregelen zijn uitstel van belastingbetaling, betaalde arbeidstijdverkorting, loonsubsidies, tegemoetkomingen in de vaste lasten voor ondernemers en het verstrekken of juist kwijtschelden van leningen. Veel van deze regelingen waren erop gericht om zoveel mogelijk werkgelegenheid te behouden die door de coronacrisis onder druk is komen te staan. In ons onderzoek hebben wij vooral overheidsbijdragen in de vorm van loonsteun aangetroffen.

De overheidsmaatregel die in Nederland in dat kader het meest bekend is, is de zogenoemde NOW-regeling: de tijdelijke noodmaatregel overbrugging voor behoud van werkgelegenheid. Hiermee ondersteunde de overheid werkgevers die geconfronteerd werden met een substantiële omzetsdaling door de coronacrisis. Met de NOW konden deze ondernemingen een tegemoetkoming krijgen in de loonkosten om deze periode te overbruggen. Voor het aanvragen van de NOW moest de omzet van ondernemingen ten minste 20 procent zijn gedaald en konden zij een tegemoetkoming in de loonkosten ontvangen tot 90 procent. De daadwerkelijke omvang van de tegemoetkoming was afhankelijk van de mate van de omzetsdaling.

Onder IFRS wordt overheidssteun specifiek geregeld in IAS 20 *Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance*. Op basis van deze standaard kan een onderneming overheids subsidies uitsluitend verwerken indien er een redelijke mate van zekerheid bestaat dat (i) voldaan zal worden aan de subsidievoorwaarden en (ii) de subsidie zal worden ontvangen. Overheids subsidies moeten op een systematische basis in de winst-en-verliesrekening worden verwerkt gedurende de periode waarin de onderneming

ook de kosten verwerkt die door deze subsidies worden geacht te worden gecompenseerd. Dergelijke subsidies mogen worden gepresenteerd als ‘overige opbrengsten’ of afgetrokken worden van de desbetreffende kosten. In de toelichting vermeldt de onderneming de grondslagen voor de verwerking van overheids subsidies, de aard en omvang van de subsidies en subsidievoorwaarden.

### Bevindingen

In 28 (33%) van de onderzochte jaarverslagen wordt melding gemaakt van een of meerdere vormen van overheidssteun, waarbij één onderneming aangaf het volledige bedrag te hebben terugbetaald omdat zij niet voldeed aan de voorwaarden voor - in dit geval - de NOW. De desbetreffende subsidie was in de jaarrekening niet langer verwerkt. Een ander bedrijf, in casu Neways, in deze populatie van bedrijven die overheids subsidie hebben genoten, maakt ook melding van het terugstorten van de NOW-subsidie, maar maakte buiten Nederland nog wel gebruik van een andere vorm van overheidssteun (in dit geval de Kurzarbeit-regeling in Duitsland).

Niet alle 27 resterende ondernemingen hebben de regelingen voor overheidssteun volledig en duidelijk beschreven of benoemd. We hebben drie illustraties opgenomen rondom overheids subsidies, te weten GrandVision, Air France-KLM en Randstad.

GrandVision (zie figuur 1) geeft de relatie met COVID-19 aan, welke bedragen op welke posten zijn geboekt en welke voorwaarden zijn verbonden aan de overheidsbijdragen.

Bij Air France-KLM (zie figuur 2) valt de hoogte van de overheidsbijdragen op. Ook hier wordt aangegeven wat de oorsprong is van de bijdragen en onder welke posten welke bedragen zijn verwerkt.

Randstad (zie figuur 3) gaat uitgebreid in op het belang van de overheidsbijdragen ter compensatie van personeelskosten.

In de meeste gevallen wordt vermeld dat het gaat om tegemoetkomingen in de personele lasten. In dergelijke regelingen is door verschillende overheden wereldwijd voorzien, zoals blijkt uit de landen die worden genoemd: naast Nederland ook België, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Spanje, Oostenrijk, Zwitserland, Ierland, de Verenigde Staten, Singapore en China. Maar soms wordt het desbetreffende land of de regio niet genoemd. Verder valt op dat één onderneming expliciet aangeeft dat de overheidssteun niet materieel is geweest voor de jaarrekening.

In totaal 22 ondernemingen hebben een bedrag genoemd, waarbij voor de totale populatie € 2,7 miljard aan overheidssteun is verantwoord. Alleen Stern (€ 11 miljoen) en Air France-KLM (€ 1 miljard) vermelden een bedrag uit hoofde van ontvangen NOW.

Uit ons onderzoek blijkt dat er grote verschillen zijn in de mate waarin ondernemingen overheidssteun hebben ontvangen. Zoals reeds genoemd zien we een sterk effect van Air-France KLM met een overheidsbijdrage van

**Figuur 1.** Good practice gegevensverstrekking over overheidssubsidie: GrandVision, annual report 2020, p. 131. <https://investors.grandvision.com/static-files/d533a5d6-7b00-4847-b793-69234e9d23ce>

## 7. Government Grants

### Accounting policy

Government grants comprise amounts received by the Group from governments as reimbursement for costs incurred. Most of the government grants (to be) received directly by the Group related to compensation for employee costs incurred during the reporting period. Government grants are not recognized until there is reasonable assurance that the Group will comply with the conditions attached to them, if any, and that the grants will be received. Government grants related to reimbursement for employee costs are recognized in the consolidated Income Statement as a reduction of the employee expenses over the periods, in which the Group recognized the employee expenses.

In 2020, the amount recognized as a reduction of employee expenses in the consolidated Income Statement for government grants can be specified by function as follows:

| In thousands of EUR                    | 2020   |
|----------------------------------------|--------|
| Cost of sales and direct related costs | 1,066  |
| Selling and marketing costs            | 49,833 |
| General and administrative costs       | 4,045  |
|                                        | 54,944 |

The Group was entitled mainly to subsidies to compensate some of the employee costs under the condition that employee staff contracts should not be terminated as a result of lower profitability due to the COVID-19 pandemic. Most of these government grants were received in the United Kingdom and France, where the Group had to temporary cease its operations and furlough some of its employees during several months from March 2020.

There is no significant outstanding receivable or liability related to the government grants as at 31 December 2020.

**Figuur 2.** Good practice verwerking en presentatie overheidsbijdragen: Air France KLM Universal Registration Document 2020, p. 277. [https://www.airfranceklm.com/en/system/files/afk\\_urd\\_2020\\_29042021.pdf](https://www.airfranceklm.com/en/system/files/afk_urd_2020_29042021.pdf)

## NOTE 7 SALARIES AND NUMBER OF EMPLOYEES

### Salaries and related costs

Period from January 1 to December 31  
(in € millions)

|                                                               | 2020         | 2019         |
|---------------------------------------------------------------|--------------|--------------|
| Wages and salaries                                            | 4,660        | 5,585        |
| Social contributions                                          | 846          | 1,118        |
| Pension costs on defined contribution plans                   | 547          | 707          |
| Pension costs of defined benefit plans                        | 301          | 281          |
| Cost of temporary employees                                   | 83           | 253          |
| Profit sharing and payment linked with shares                 | (8)          | 131          |
| Temporary Emergency Bridging Measure for Sustained Employment | (1,049)      | –            |
| Other expenses                                                | (80)         | 64           |
| <b>Total</b>                                                  | <b>5,300</b> | <b>8,139</b> |

The Group pays contributions to a multi-employer plan in France, the CRPN (public pension fund for crew). Since this multi-employer plan is assimilated with a French State plan, it is accounted for as a defined contribution plan in "pension costs linked to defined contribution plans".

Following the impact of the Covid-19 public health crisis, starting from March 23, 2020 Air France and its main subsidiaries implemented part-time activity, facilitated by the French State, for its employees. The impact of this measure amounts to €999 million, including €924 million allocated to the lines

"Wages and salaries" and "Social contributions" and €75 million allocated in the line "Other" corresponding to the aid in relation with part-time activity for the month of December 2020 which has not been processed by the payroll and therefore not yet allocated to the line "Salaries".

The line "Temporary Emergency Bridging Measure for Sustained Employment (NOW)" includes the compensation received from the Dutch State for the KLM Group's labor expenses during the period from March 1 until December 31, 2020. This compensation amounts to 1,049 million euros.

**Figuur 3.** Good practice toelichting op overheidsbijdrage personeelskosten. Randstad, Annual Report 2020, p. 157. <https://www.randstad.com/s3fs-media/rscom/public/2021-02/randstad-annual-report-2020.pdf>

### 3.3.4 governmental employment protection programs

In various countries, mainly in Europe, governments have put in place a wide variety of employment protection programs.

We have accounted for these programs in accordance with IAS 20 'Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance'. The details are further disclosed below.

These employment protection programs reduced our operating expenses by € 60 million for the year. This amount is a combination of grants received, temporary lowering of wage tax and social security charges, and direct payment of (part of) salaries of corporate employees by government.

We also made use of government programs relating to our (external) staffing employees. The amount of these employment protection programs in our cost of services was € 270 million for the year, consisting of a combination of grants received, temporary lowering of wage taxes and social security charges, and direct payment of (part of) salaries of (external) staffing employees by government. The net effect of these programs on our gross profit and cost of services was not material, as these programs were used to compensate staffing employees. It allowed us, in the absence of client revenue, to maintain these (external) staffing employees on our payroll without charging these to clients, preventing early termination or naturally ending of their contracts, as well as allowing us to focus on redeployment and reskilling activities.

€2,05 miljard waarbij meer dan de helft bestaat uit Nederlandse staatssteun. Ook lijkt er een sterk sectoreffect te zijn. In bepaalde sectoren zoals industrie en vastgoed en bouw treffen we wel overheidsbijdragen aan, maar niet uit Nederland.

Om dit nader te analyseren zijn de ondernemingen verdeeld naar sectoren. Daarbij hebben wij gebruik gemaakt van de indeling zoals deze wordt gebruikt door aandelencheck.nl. De sectoren zijn vervolgens gegroepeerd naar

precair en niet-precair op grond van de verwachte negatieve gevoeligheid voor de gevolgen van een pandemie met contact- en reisbeperkingen zoals de coronapandemie. Als niet-precair beschouwen we sectoren basismaterialen en chemie, consumentengoederen en -diensten, farmacie en gezondheidszorg, financiële dienstverlening alsmede technologie en telecom omdat hier geen grote problemen werden verwacht of zelfs eerder kansen zoals we bij technologie en telecom hebben gezien. Daarmee blijven over sectoren zoals (olie)industrie, transport en logistiek, bouw en vastgoed en uitzendbureaus. In tabel 1 zijn de beschrijvende statistieken opgenomen.

We zien een relatief sterk verschil in de hoogte van de overheidsbijdrage tussen precaire en niet-precaire sectoren, waarbij de hoogte van de overheidsbijdrage slechts in 16% van de gevallen genoemd wordt in de niet-precaire sectoren, terwijl dit voor de precaire sectoren 43% is. Het gemeten verschil is statistisch significant ( $t = 2,647$ ;  $p = 0,01$ ; niet in tabel).

## 3. Bijzondere waardeverminderingen

Sinds 11 maart 2020 wordt de uitbraak van het coronavirus door de World Health Organization (WHO) gekwalificeerd als een pandemie. Voor de meeste ondernemingen is dit voor wat betreft de jaarrekening 2019 een gebeurtenis na balansdatum geweest die geen nadere informatie geeft over de situatie op balansdatum, dat wil zeggen een *non-adjusting event* die (in beginsel) niet is verwerkt in de jaarrekening 2019.

Voor de halfjaarrekening 2020 is dat echter anders. Vergoossen and Van Beest (2020) hebben onderzocht in hoeverre de coronapandemie in de halfjaarrekening 2020 heeft geleid tot bijzondere waardeverminderingen (impairments). Bij het opstellen van de halfjaarrekening 2020 hebben ondernemingen terdege rekening moeten houden met de coronapandemie en de daarmee gepaard gaande verslechterde economische omstandigheden en vooruitzichten. Uit een multivariate regressieanalyse blijkt dat in het eerste halfjaar van 2020 genomen impairment- en kredietverliezen samenhangen met de coronapandemie. Dat leiden Vergoossen and Van Beest (2020) af uit een statistisch significant positief verband tussen de aandacht die er in de halfjaarverslaggeving 2020 is voor de coronapandemie en de omvang van de verantwoorde impairments.

**Tabel 1.** Beschrijvende statistiek overheidsbijdragen.

| Sector               | Overheids bijdrage J/N? | Hoogte Overheids bijdrage genoemd J/N? | Hoogte overheids bijdrage €? | Hoogte overheids bijdrage € NL | Overheids bijdrage/ omzet |
|----------------------|-------------------------|----------------------------------------|------------------------------|--------------------------------|---------------------------|
|                      | Gem. (St D.)            | Gem. (St D.)                           | Gem. (St D.)                 | Gem. (St D.)                   | Gem. (St D.)              |
| Precair (n= 35)      | 0,54<br>(0,51)          | 0,43<br>(0,50)                         | 70.538.114<br>(348.876.367)  | 29.971.428<br>(177.313.362)    | 0,011<br>(0,047)          |
| Niet-precair (n= 49) | 0,28<br>(0,45)          | 0,16<br>(0,37)                         | 5.778.800<br>(16.344.965)    | 662.260<br>(3.456.934)         | 0,004<br>(0,012)          |



Voor de jaarverslaggeving 2020 is door het beschikbaar komen van werkzame vaccins eind 2020/begin 2021 de situatie met betrekking tot de coronapandemie dramatisch veranderd. Macro-economisch lijkt er sprake te zijn van een crisis in een V-vorm, waarbij de economische consequenties van korte duur lijken. Dit blijkt ook uit de ontwikkeling op de Nederlandse beurs, waar de AEX op 1 januari 2020 op 611 punten stond, vervolgens daalde naar 432 in maart 2020, maar aan het eind van 2020 al weer op 624 stond. Deze ontwikkeling zien we ook terug bij impairmentverliezen, waardoor we in de verslaggeving over het gehele jaar 2020 ook geen statistische (significante) verbanden vonden rondom bijzondere waardeverminderingen gerelateerd aan COVID-19. Wel bleek dat het grootste effect van COVID-19, voor zover dat blijkt uit impairmentverliezen, voor sommige ondernemingen in de eerste helft van het jaar viel, terwijl dat bij anderen met name in het tweede halfjaar plaatsvond. Een enkele onderneming rapporteerde impairmentverliezen zowel in het eerste als het tweede halfjaar (zie onderstaand voor meer details).

We zijn nagegaan in welke mate de in het onderzoek betrokken ondernemingen in het eerste halfjaar en het tweede halfjaar 2020 bijzondere waardeverminderingen hebben verantwoord. Daarnaast hebben we onderzocht in hoeverre zij in het tweede halfjaar terugnemingen hebben doorgevoerd. De resultaten hebben we in tabel 2 weergegeven.

**Tabel 2.** Impairmentverliezen in het eerste en tweede halfjaar 2020 (n = 85)

| Impairmentverliezen                                   | Goodwill<br>(IFRS 3, IAS 36) | Immateriële vaste<br>activa (IAS 38, 36) | Materiële vaste<br>activa (IAS 16, 36) |
|-------------------------------------------------------|------------------------------|------------------------------------------|----------------------------------------|
| Alleen in eerste halfjaar                             | 10                           | 0                                        | 2                                      |
| Alleen in tweede halfjaar                             | 8                            | 21                                       | 23                                     |
| Zowel in eerste als in tweede halfjaar                | 5                            | 10                                       | 9                                      |
| In eerste halfjaar met terugneming in tweede halfjaar | 0                            | 1                                        | 3                                      |
| Niet in eerste en niet in tweede halfjaar             | 62                           | 53                                       | 48                                     |
| Totaal aantal ondernemingen                           | 85                           | 85                                       | 85                                     |

We onderscheiden de volgende twee soorten bijzondere waardeverminderingen:

- bijzondere waardeverminderingen van goodwill;
- bijzondere waardeverminderingen van immateriële vaste activa (niet zijnde goodwill) en materiële vaste activa.

In dit artikel wordt niet nader ingegaan op de bijzondere waardeverminderingen van financiële activa aangezien in deze speciale uitgave van het Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie een afzonderlijk artikel over dit onderwerp is opgenomen (Brouwer et al. 2021).

### Bijzondere waardevermindering goodwill

IFRS 3 inzake business combinations hanteert als uitgangspunt dat goodwill die is verkregen bij een overname niet in aanmerking komt voor systematische afschrijving. In plaats daarvan wordt de geactiveerde goodwill op

grond van IAS 36 jaarlijks (of als daar aanleiding toe is zelfs vaker) onderworpen aan een impairmenttest. Daarnaast bepaalt IAS 36 dat terugneming van een bijzondere waardevermindering van goodwill niet is toegestaan.

Uit tabel 2 kan worden afgelezen dat bij tien ondernemingen alleen in het eerste halfjaar sprake is van goodwill-impairments en bij acht ondernemingen alleen in het tweede halfjaar. Vijf ondernemingen hebben zowel in het eerste als het tweede halfjaar goodwill-impairments doorgevoerd. In lijn met IFRS hebben we bij geen enkele onderneming vastgesteld dat er sprake is van terugneming van goodwill-impairments.

In het kader van bijzondere waardeverminderingen van goodwill is Unibail-Rodamco-Westfield vermeldenswaardig. Zij heeft in de eerste helft van 2020 een goodwill-impairment verantwoord van € 736 miljoen en in de tweede helft van 2020 nog eens een bedrag van €884 miljoen. Bij Unibail-Rodamco-Westfield wordt transparant gecommuniceerd over het effect van COVID-19. In het halfjaarsverslag wordt reeds aangegeven dat bij de doorgevoerde goodwill-impairment rekening is gehouden met de onzekerheden rondom COVID-19, maar dat deze inschattingen voor het tweede halfjaar nog kunnen veranderen: “Those appraisals have been performed in a context of uncertainties associated with the current COVID-19 pandemic characterised by, lack of transactions since the outbreak of the pandemic and difficulties to estimate future market prospects. As a result, assumptions

taken by external appraisers as at June 30, 2020 might differ significantly for year-end 2020.”<sup>21</sup>

Er staat niet expliciet toegelicht waarom er in zowel de eerste als tweede helft van 2020 een bijzondere waardevermindering op goodwill heeft plaatsgevonden, alleen dat dit het gevolg is van de coronapandemie.

### Bijzondere waardevermindering immateriële en materiële vaste activa

IAS 38 onderscheidt immateriële vaste activa met een onbepaalde en immateriële vaste activa met een bepaalde economische levensduur. Net als bij goodwill wordt op immateriële vaste activa met een onbepaalde economische levensduur niet systematisch afgeschreven, maar worden ze jaarlijks getest op impairment. Op immateriële vaste activa met een bepaalde economische levensduur en op materiële vaste activa wordt daarentegen wel systematisch afgeschreven. Voor alle immateriële en materiële vaste activa geldt daarnaast dat een impairmenttest moet

worden uitgevoerd als er een indicatie is voor een bijzondere waardevermindering.

In tegenstelling tot goodwill kan bij immateriële vaste activa (niet zijnde goodwill) en materiële vaste activa sprake zijn van terugnemings van bijzondere waardeverminderingen. IAS 36 schrijft namelijk voor dat zodra een bijzondere waardevermindering heeft opgehouden te bestaan, de afboeking ongedaan wordt gemaakt voor zover de toegenomen boekwaarde van de desbetreffende immateriële en materiële vaste activa niet hoger wordt dan de boekwaarde die zou hebben gegolden indien in het verleden geen bijzondere waardevermindering zou zijn verantwoord.

Voor wat betreft immateriële vaste activa (niet zijnde goodwill) geeft tabel 3 het volgende beeld: 21 ondernemingen nemen alleen impairments in het tweede halfjaar en tien ondernemingen zowel in het eerste als in het tweede halfjaar. Daarnaast is er bij één onderneming sprake van een terugnemings van een impairment in het tweede halfjaar die overigens niet lijkt te zijn gerelateerd aan de coronapandemie.

In tabel 3 zien we bij materiële vaste activa dat door twee ondernemingen alleen in het eerste halfjaar sprake is van impairments en bij 23 ondernemingen alleen in het tweede halfjaar. Door negen ondernemingen worden zowel in het eerste als in het tweede halfjaar impairments genomen met betrekking tot materiële vaste activa. Bij drie ondernemingen is sprake van een terugnemings van impairments in het tweede halfjaar.

Bij de bijzondere waardevermindering rondom immateriële vaste activa (niet zijnde goodwill) vinden we geen interessante cases die kunnen worden gerelateerd aan COVID-19. Bij materiële vaste activa daarentegen is een tweetal cases vermeldenswaardig. Het gaat om de volgende ondernemingen: Avantium en TKH.

Bij Avantium lijkt er sprake te zijn van een terugnemings van een bijzondere waardevermindering rondom materiële vaste activa die is gerelateerd aan de coronapandemie. Het oorspronkelijke € 57.000 impairmentverlies op materiële vaste activa in het halfjaarverslag 2020<sup>2</sup> wordt deels teruggenomen in het jaarverslag 2020, aangezien er daar een “impairment charge” wordt meegenomen van € 38.000. Wel geeft Avantium ook aan te worstelen met de onzekerheden rondom de coronapandemie: “COVID-19 had an impact on the impairment. For the purposes of assessing impairment, assets are grouped at the lowest levels for which there are separately identifiable cash flows (cash-generating units). Non-financial assets other than goodwill that suffered impairment are reviewed for possible reversal of the impairment at each reporting date. During 2020, COVID-19 and the resulting change in the economic environment did not result in an indication of an impairment.”<sup>3</sup>

Voor TKH is niet te herleiden of de genomen bijzondere waardeverminderingen ad € 995.000 met betrekking tot materiële vaste activa direct gelieerd zijn aan COVID-19, aangezien in de toelichting staat dat het betrekking heeft op het sluiten van kabelproductieactiviteiten.<sup>4</sup> Rondom de right-of-use-activa is dit verband wel te leggen. In

het TKH-jaarverslag 2020 wordt namelijk expliciet aangegeven dat de bijzondere waardeverminderingen ad € 2.553.000 – in ieder geval voor een deel – zijn gelieerd aan de ontstane leegstand van gehuurde bedrijfsgebouwen als gevolg van de coronapandemie (p. 121).

## 4. Invloed COVID-19 op werk van en rapportage door controlerend accountant

Het werk van controlerend accountants is op diverse manieren beïnvloed door COVID-19. Niet alleen heeft COVID-19 geleid tot meer onzekerheid omtrent de financiële effecten van COVID-19 op de gecontroleerde ondernemingen. Ook heeft COVID-19, door de reis- en contactbeperkingen rechtstreeks de wijze waarop de controle kon worden verricht beïnvloed. In dit onderdeel zullen we nagaan welke gevolgen dit heeft gehad voor de wijze waarop accountants hebben gerapporteerd over de controle van de jaarrekeningen 2020. Daarbij hebben wij mede een vergelijking gemaakt met de accountantsverklaringen over 2019 bij dezelfde populatie ondernemingen.

### Regelgeving

In Nederland heeft de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) een *alert* uitgevaardigd over de Impact coronavirus op accountantswerkzaamheden (NBA Alert 42), waarvan de meest recente versie dateert van 6 april 2020. De status van een dergelijke *alert* is die van aanwijzing. Hoewel het dus niet de status heeft van beroepsreglementering, worden de leden van het NBA geacht kennis te nemen van de aanwijzingen en te kunnen uitleggen wanneer daarvan wordt afgeweken. Ook in andere landen hebben beroepsorganisaties van accountants vergelijkbare uitingen gedaan. Op Europees en internationaal niveau hebben diverse toezichthouders en *standard setters* publicaties uitgegeven met betrekking tot de effecten van COVID-19 op de controle van de jaarrekeningen waarin aan accountants een oproep wordt gedaan tot extra aandacht voor bepaalde gebieden en zijn hulpmiddelen zoals checklists ontwikkeld om de accountant te helpen bij de controle. Onderstaand is een greep gedaan uit enkele van deze handreikingen:

- De International Federation of Accountants (IFAC) heeft een website<sup>5</sup> gemaakt met veel informatie over de mogelijke gevolgen van COVID-19 op diverse aspecten van de controle, de organisatie, ethiek, enzovoort, met links naar diverse nuttige sites.
- Accountancy Europe (ACE) heeft een vergelijkbare website<sup>6</sup> met allerlei materiaal voor accountants over de invloed van COVID-19 op de controle van jaarrekeningen.
- De Committee of European Auditing Oversight Bod-

ies (CEAOB) heeft in maart 2020 een public statement uitgevaardigd met aandachtspunten voor de accountant inzake COVID-19 (CEAOB 2020).

- De International Organisations of Securities Commissions (IOSCO) publiceerde in mei 2020 de Statement on Importance of Disclosure about COVID-19 waarin mede wordt ingegaan op de verwachtingen die beurstoezichthouders hebben van de accountants.
- Eind 2020 publiceerde de Autoriteit Financiële Markten (AFM) In Balans – de effecten van COVID-19, waarin mede wordt ingegaan op de rol van de accountant bij de controle van de jaarrekeningen 2019 en bij de halfjaarberichten 2020.

Uit al deze publicaties komt een aantal gemeenschappelijke punten naar voren:

- De corona-uitbraak mag de accountant er niet van weerhouden een hoog kwalitatieve controle uit te voeren. Desnoods moeten andere en extra controlewerkzaamheden worden verricht of moet de accountant meer tijd vragen indien COVID-19 belemmeringen veroorzaakt. In uitzonderingsgevallen, wanneer uitstel niet mogelijk is en niet voldoende en geschikte controle-informatie op tijd kan worden verkregen, moet worden overwogen om een niet-goedkeurende verklaring af te geven. Als voorbeelden worden genoemd de beperkingen ten aanzien van het bezoeken van dochtermaatschappijen in het buitenland en de daar acterende lokale componentteams en het bijwonen van inventarisaties. Gesuggereerd wordt meer gebruik te maken van alternatieve controlemethoden en technologie.
- De accountant moet meer aandacht besteden aan eventuele continuïteitsproblematiek.
- De accountant moet overleg hebben met het management en degenen die verantwoordelijk zijn voor de governance van de organisatie omtrent de gevolgen van COVID-19.
- De accountant moet aandacht besteden aan de volledigheid van de toelichting in de jaarrekening waar het betreft de gevolgen van COVID-19.
- Gebeurtenissen na de balansdatum moeten worden meegewogen in het oordeel omtrent continuïteit, maar ook omtrent de volledigheid van de toelichting in de jaarrekening.
- Wat betreft de inhoud van de accountantsverklaring

moet de accountant met name overwegen of een additionele toelichting moet worden opgenomen naar aanleiding van COVID-19. Dit kan de vorm hebben van een *Key Audit Matter* (KAM), een paragraaf ter benadrukking van aangelegenheden (*Emphasis of Matter* paragraaf of EoM) of een stuk tekst in het algemene deel van de verklaring. De accountant zal een KAM gebruiken om zaken te belichten die van significant belang waren bij de controle en waarover de accountant gerapporteerd heeft aan ‘*those charged with governance*’. Een EoM is aan de orde indien de accountant (i) de aandacht van de lezer wil vestigen op een toelichting in de jaarrekening omdat deze door de accountant van fundamenteel belang wordt geacht voor de lezer, of (ii) anderszins de accountant de lezer wil wijzen op zaken die van belang zijn voor het begrip van de controle, de verantwoordelijkheid van de accountant of de accountantsverklaring. Voor alle duidelijkheid, een KAM en EoM als zodanig doen geen afbreuk aan het goedkeurend karakter van een accountantsverklaring. De accountant kan voorts aandacht besteden aan COVID-19 in het algemene deel van de verklaring.

### Bevindingen

Bij één van de ondernemingen in de onderzoekspopulatie was geen accountantsverklaring toegevoegd. Voor dit onderdeel over de accountantsverklaring is deze jaarrekening buiten beschouwing gelaten en bestaat de populatie dus uit 84 verklaringen.

#### *Frequentie en plaats vermelding COVID-19 in accountantsverklaringen*

Allereerst geven we in tabel 3 een indruk van de mate waarin in de accountantsverklaringen aandacht is besteed aan COVID-19 en in welk onderdeel van de verklaring. De eerste kolom geeft aan of er ergens in de accountantsverklaring melding werd gemaakt van COVID. In de kolommen ernaast wordt aangegeven waar in de verklaring dit plaatsvond.

Daarbij valt reeds een aantal zaken op. Allereerst is in slechts een kleine minderheid (14%) van de accountantsverklaringen in het geheel niet ingegaan op COVID-19 in 2020 (tegenover 80% in 2019). Dit wordt mede veroorzaakt door het feit dat veel van de accountantsverkla-

**Tabel 3.** Plaats vermelding COVID-19 in accountantsverklaring.

|             | Genoemd ergens in verklaring | Genoemd in een afzonderlijke KAM | Genoemd als onderdeel van een KAM | Genoemd in Emphasis of Matter paragraaf | Genoemd in algemeen deel accountantsverklaring |
|-------------|------------------------------|----------------------------------|-----------------------------------|-----------------------------------------|------------------------------------------------|
| <b>2020</b> |                              |                                  |                                   |                                         |                                                |
| Ja          | 72 (86%)                     | 7 (8%)                           | 49 (58%)                          | 1 (1%)                                  | 68 (81%)                                       |
| Nee         | 12 (14%)                     | 77 (92%)                         | 35 (42%)                          | 83 (99%)                                | 16 (19%)                                       |
| Totaal      | 84                           | 84                               | 84                                | 84                                      | 84                                             |
| <b>2019</b> |                              |                                  |                                   |                                         |                                                |
| Ja          | 17 (20%)                     | 0 (0%)                           | 3 (4%)                            | 15 (18%)                                | 1 (1%)                                         |
| Nee         | 67 (80%)                     | 84 (100%)                        | 81 (96%)                          | 69 (82%)                                | 83 (99%)                                       |
| Totaal      | 84                           | 84                               | 84                                | 84                                      | 84                                             |

ringen over 2019 reeds waren afgegeven voordat formeel op 11 maart 2020 de pandemie werd uitgeroepen door de WHO. Daar staat tegenover dat er in 2019 in 18% van de verklaringen een EoM-paragraaf is opgenomen vanwege de onzekerheden rond COVID-19 terwijl we dat slechts eenmaal (1%) aantreffen in 2020. Blijkbaar waren de onzekerheden tegen het einde van 2020 weggenomen, dan wel geconcretiseerd tot een duidelijke KAM. In zeven (8%) accountantsverklaringen heeft de accountant een specifieke KAM opgenomen voor de effecten van COVID-19. Hoewel het hierbij gaat om diverse sectoren, valt op dat hieronder drie vastgoedinvesteerders zitten. In veel gevallen (58%) wordt COVID-19 genoemd als onderdeel van een KAM over een onderwerp, zoals bijzondere waardevermindering. Voorts valt op dat in 81% van de accountantsverklaringen in 2020 COVID-19 wordt vermeld in het algemene deel van de verklaring waarin de accountant ingaat op de wijze waarop de controle is uitgevoerd. Daarbij moet worden gedacht aan de bepaling van de materialiteit, de beoordeling van de continuïteit van de onderneming, de controle van (buitenlandse) groepsmaatschappijen, alternatieve controlemethodieken als gevolg van reis- en contactbeperkingen, enzovoort. Blijkbaar heeft COVID-19 ten aanzien van de jaarrekeningen 2020 een groot effect gehad op de aard, omvang en resultaten van de accountantscontrole.

Wij hebben onderzocht of de aandacht die de accountant besteedt aan COVID-19 in lijn is met het belang dat de ondernemingen zelf aan de gevolgen van COVID-19 hechten. Om dit na te gaan is de correlatie bepaald tussen enerzijds het relatieve aantal keren dat COVID-19 vermeld wordt in het gehele jaarverslag (jaarrekening, bestuursverslag en overige gegevens) en anderzijds of de accountant aandacht besteedt aan COVID-19. Wij hebben deze correlatie uitgevoerd voor de vermelding in het algemeen, vermelding als KAM, vermelding als onderdeel van een KAM of vermelding als EoM. In tabel 4 zijn de resultaten weergegeven.

eist bij het uitvoeren van de controle. In tabel 5 wordt, in afnemende mate van belang, een overzicht gegeven van de posten van de jaarrekening of de processen die in de KAMs worden genoemd in samenhang met COVID-19. Bij elk van deze KAMs werd COVID-19 (mede) genoemd als oorzaak voor de extra aandacht. Het betreft zowel de gevallen waarin COVID-19 als afzonderlijke KAM wordt opgenomen als de gevallen waarin COVID-19 als onderdeel van een KAM wordt genoemd.

In het overzicht valt op dat het met name de bijzondere waardeverminderingen en omzetverantwoording zijn die veel aandacht hebben gevestigd van de accountant. Dit is in lijn met de bevindingen uit paragraaf 3 waar is ingegaan op de mate waarin COVID-19 leidde tot bijzondere waardeverminderingen. Tevens blijkt dat overheidsbijdragen slechts in beperkte mate genoemd worden als aandachtsgebied van de accountant in relatie tot COVID-19 in 2020. Als gevolg van onzekerheid rondom bijzondere waardeverminderingen neemt de controlerend accountant van Avantium deze onzekerheid ook mee richting de KAMs: “Given the significant estimation uncertainty and the related higher inherent risks of material misstatement in the impairment assessment of property, plant and equipment, we considered this matter as a key audit matter as set out in the section ‘Key audit matters’ of this report.” (p. 140). Ook bij GrandVision wordt door de controlerend accountant erkend dat aan de coronapandemie gelieerde impairmentinschattingen worden genomen onder grote onzekerheid, waardoor deze onderdeel uitmaken van de KAMs: “Given the high level of management judgement regarding the aforementioned assumptions in the impairment assessment of goodwill and other intangible assets, we considered this area to be important for our audit.” (p. 191).

Als illustratie van een zelfstandige KAM over COVID-19 waarin specifiek aandacht wordt besteed aan de additionele werkzaamheden die de accountant heeft verricht is de KAM opgenomen die de controlerend ac-

**Tabel 4.** Relatie belang COVID-19 voor de onderneming en vermelding in accountantsverklaring.

| N=84                                                                        |                    | COVID-19 genoemd ...               |                      |                           |         |
|-----------------------------------------------------------------------------|--------------------|------------------------------------|----------------------|---------------------------|---------|
|                                                                             |                    | Ergens in de accountantsverklaring | Als zelfstandige KAM | Als onderdeel van een KAM | Als EoM |
| Gemiddeld aantal keren per pagina dat COVID-19 wordt vermeld in jaarverslag | Pearson correlatie | <b>0,313***</b>                    | <b>0,278**</b>       | <b>0,404***</b>           | 0,068   |
|                                                                             | Sign (2-tailed)    | <b>0,004</b>                       | <b>0,011</b>         | <b>,000</b>               | 0,538   |

\*, \*\*, \*\*\* betreft significantie op respectievelijk 90%, 95%, 99% bij tweezijdige toetsing.

Uit de resultaten blijkt een statistisch significante positieve correlatie tussen het aantal keren dat de onderneming zelf COVID-19 vermeldt in het jaarverslag en het opnemen van een KAM over COVID-19 (zowel als zelfstandige KAM als als onderdeel van een KAM).

Vermelding aard gevolgen COVID-19 in Key Audit Matters

De KAMs bieden inzicht in de COVID-19-aspecten die in het bijzonder de aandacht van de accountant hebben ver-

countant bij Sligro Food Group heeft opgenomen in de verklaring. Zie figuur 4.

#### *Additionele toelichting door de accountant*

Zoals bovenstaand reeds vermeld, wordt bij 68 ondernemingen in de accountantsverklaring verwezen naar gevolgen van COVID-19 voor de controle zelf, buiten de KAMs en EoMs. Onderstaand worden enkele van deze gevolgen geïllustreerd.



**Figuur 4.** Good practice KAM toegewijd aan COVID-19: Sligro Food Group Jaarverslag 2020, p. 142. <https://jaarverslag2020.sligrofoodgroup.nl/wp-content/uploads/2021/02/Sligro-Jaarverslag-2020-NL-3.pdf>

| 2. Impact van Covid-19                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Omschrijving                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Wijze waarop door ons is gecontroleerd                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <p>Covid-19 heeft in boekjaar 2020 significante impact gehad op Sligro. De belangrijkste impact op de jaarrekening is samen te vatten in drie onderdelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Waardering activa</b><br/>Waardering van voorraden en debiteurenposities.</li> <li>• <b>Steunmaatregelen overheid</b><br/>Tegemoetkoming van de Nederlandse en Belgische overheid voor de personeelskosten. Voor Nederland betrof de subsidie in het kader van de tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW) in totaal € 22 miljoen, die is opgenomen als bate in de overige personeelskosten. In België is een gedeelte van de betalingen van het salaris en de sociale lasten tijdelijk overgenomen door de Belgische overheid wat heeft geresulteerd in € 4 miljoen lagere personeelskosten in het boekjaar.</li> <li>• <b>Financiering</b><br/>Met het oog op het relatief lage resultaat in boekjaar 2020 (EBITDA) ten opzichte van de schuldpositie van Sligro zijn de convenanten uit de overeenkomsten onderliggend aan de lange termijn schuld van Sligro Food Group N.V. gedurende de tweede helft van 2020 aangepast en verruimd voor de meetmomenten per 31 december 2020 en 30 juni 2021. Zie hiervoor tevens toelichting 24.<br/>Bij het niet voldoen aan de convenanten hebben de financiers de mogelijkheid om de uitstaande gelden direct op te eisen.</li> </ul> | <p><b>Waardering activa:</b><br/>Voor de controle van de waardering van de voorraad en debiteuren hebben onze werkzaamheden zich met name gericht op:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Verkrijgen en beoordelen van de berekening inclusief belangrijkste inschattingen van de voorziening voor de incourante voorraden.</li> <li>• Verkrijgen en beoordelen van de voorziening voor dubieuze debiteuren en beoordeling van het saldo debiteuren waarvoor geen voorziening is getroffen per 31 december 2020.</li> </ul> <p><b>Steunmaatregelen overheid:</b><br/>Wij hebben voor het beoordelen van de juistheid en volledigheid van de ontvangen NOW subsidie de volgende werkzaamheden verricht:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Uitvoeren van de controle voor de ontvangen subsidie in het kader van NOW 1.0 in overeenstemming met het controleprotocol.</li> <li>• Herberekening van de subsidie in het kader van NOW 3.1 en het beoordelen van compliance met de aanvullende bepalingen zoals vermeld in NOW 3.1.<br/>Voor de beoordeling van de toelichting inzake de door het Belgische personeel ontvangen tegemoetkoming werkloosheid hebben wij de volgende werkzaamheden verricht:</li> <li>• Evaluatie van de inschatting van het voordeel dat is behaald.</li> <li>• Beoordelen van compliance van Sligro (België) met de voorwaarden voor de TWO.</li> </ul> <p><b>Financiering:</b><br/>Wij hebben voor de beoordeling van de impact van Covid-19 op de financiering van Sligro de volgende werkzaamheden verricht:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Verkrijgen en beoordelen van meest recente afspraken met de financiers ten aanzien van de convenanten en leningsvoorwaarden.</li> <li>• Verkrijgen en beoordelen van de going concern analyse met hierin opgenomen een analyse van de compliance met de financieringsvoorwaarden gedurende de forecast periode.</li> <li>• Beoordeling van het proces van Sligro rondom het opstellen van de analyse inzake de continuïteitsveronderstelling.</li> <li>• Bespreking met de belangrijkste financier en de Executive Board van Sligro Food Group N.V. ten aanzien van de convenanten en het doorspreken van een aantal mogelijke scenario's die zich in 2021 zouden kunnen voordoen en de ziens- en handelwijze van de financier.</li> <li>• Beoordeling van de prognoses voor omzet, resultaat en liquiditeit inclusief de daarin opgenomen veronderstellingen en verschillende scenario's ten aanzien van het intreden van herstel van de afzetmarkt van Sligro als gevolg van Covid-19 en de daarmee samenhangende toelichting in de jaarrekening.</li> </ul> <p><b>Observatie</b><br/>Op basis van de bepaalde materialiteit en beschreven werkzaamheden kunnen we ons verenigen met de inschatting van het management ten aanzien van de waardering van de beschreven activa en de verantwoorde overheidssteun. Daarbij zijn we overigens van mening dat er sprake is van enige onzekerheid met betrekking tot genoemde inschattingen maar blijken er op basis van onze werkzaamheden geen materiële afwijkingen.</p> <p>Ten aanzien van de financiering kunnen wij ons verenigen met de analyse van het management ten aanzien van de compliance met de convenanten voor de aankomende 12 maanden na datum van deze controleverklaring. Covid-19 blijft de komende maanden zorgen voor onzekerheid voor Sligro Food Group N.V. om prognosedoelstellingen te behalen. Deze onzekerheid is toegelicht in toelichting D – Going concern.</p> |

**Tabel 5.** KAMs waarin specifiek naar COVID-19 wordt verwezen.

| Onderwerp                                                      | Aantal | Perc |
|----------------------------------------------------------------|--------|------|
| Bijzondere waardevermindering goodwill                         | 26     | 21%  |
| Bijzondere waardevermindering immateriële activa               | 14     | 11%  |
| Omzetverantwoording                                            | 11     | 9%   |
| Waardering (latente) belastingvorderingen                      | 8      | 6%   |
| Voldoen aan leningconvenanten / beschikbaarheid financiering   | 8      | 6%   |
| Bijzondere waardevermindering MVA                              | 7      | 6%   |
| Waardering beleggingen                                         | 7      | 6%   |
| Bijzondere waardevermindering leningportefeuille               | 5      | 4%   |
| Going-concern toelichting                                      | 5      | 4%   |
| Waardering vastgoed                                            | 5      | 4%   |
| Continuïteit IT systemen                                       | 4      | 3%   |
| Leaseverplichtingen en leasekortingen                          | 4      | 3%   |
| Waardering handelsdebiteuren                                   | 4      | 3%   |
| Overheidsbijdragen                                             | 3      | 2%   |
| Waardering verzekeringsverplichtingen                          | 3      | 2%   |
| Waardering joint ventures                                      | 3      | 2%   |
| Waardering voorraden                                           | 2      | 2%   |
| Waardering dochtermaatschappij                                 | 1      | 1%   |
| Energietransitie                                               | 1      | 1%   |
| Waardering voorzieningen                                       | 1      | 1%   |
| Overname                                                       | 1      | 1%   |
| Waardering financiële verplichtingen en bijbehorende derivaten | 1      | 1%   |
| Interne controle over het financiële verslaggevingsproces      | 1      | 1%   |
| Totaal                                                         | 125    | 100% |

In figuur 5 is het voorbeeld opgenomen van de accountantsverklaring bij Aalberts, waarin wordt verwezen naar de gevolgen voor de controle van groepsmaatschappijen.

Ook kan COVID-19 een verhoogd risico op fraude met zich brengen. De controlerend accountant van Fugro meldt dit in de accountantsverklaring (zie figuur 6).

Ten slotte is in figuur 7 een voorbeeld opgenomen waarbij de controlerend accountant van RELX aangeeft dat COVID-19 gevolgen heeft gehad voor de gehanteerde materialiteit.

## 5. Concluderende opmerkingen

In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de effecten van de coronacrisis op de jaarverslaggeving 2020 van in totaal 85 ondernemingen waarvan aandelen zijn genoteerd aan Euronext Amsterdam. We hebben de jaarverslagen 2020 van deze ondernemingen op de volgende aspecten onderzocht:

- de informatieverschaffing over overheidsbijdragen die ondernemingen hebben ontvangen in verband met

**Figuur 5.** Good practice vermelding gevolgen COVID-19 voor controle groepsmaatschappijen: Aalberts, Annual Report 2020, p. 117. [https://aalberts-website.s3.eu-west-1.amazonaws.com/media/App/Models/Download/000/000/308/attachment/original/Aalberts\\_annual\\_report\\_2020.pdf](https://aalberts-website.s3.eu-west-1.amazonaws.com/media/App/Models/Download/000/000/308/attachment/original/Aalberts_annual_report_2020.pdf)

Where the work was performed by component auditors, we determined the level of involvement we needed to have in the audit work at those components to be able to conclude whether sufficient appropriate audit evidence was obtained as a basis for our opinion on the group financial statements as a whole, also considering COVID-19 related travel restrictions. For each component we determined whether we required an audit of their complete financial information or whether other procedures would be sufficient. In most cases, the components with an audit scope are components that are financial significant to the consolidated financial statements. Due to travel restrictions all oversight procedures have been performed remotely whereby we varied the nature, timing and extent of these procedures based on both quantitative and qualitative considerations. The group engagement team held online sessions with local management and auditors of several key locations. In addition, we performed review procedures or specified audit procedures at other components.

**Figuur 6.** Good practice vermelding gevolgen COVID-19 voor frauderisico: Fugro Annual Report 2020, p. 205. [https://fugroannualreport.com/assets/pdfs/FUGRO\\_JV2020-IA.pdf](https://fugroannualreport.com/assets/pdfs/FUGRO_JV2020-IA.pdf)

In our process of identifying fraud risks, we considered whether the COVID-19 pandemic gives rise to specific fraud risk factors resulting from among others pressure to meet certain KPIs necessary to qualify for debt financing or meeting debt covenants and a dilution in the effectiveness of internal controls as a result of remote working, illness and workforce reductions. We evaluated the design and the implementation of internal controls that mitigate fraud risks. In addition, we performed procedures to evaluate key accounting estimates for management bias in particular relating to important judgment areas and significant accounting estimates as disclosed in [note 2](#) to the financial statements. We have also performed procedures to identify and address high-risk journal entries.

**Figuur 7.** Good practice vermelding gevolgen COVID-19 voor materialiteit: RELX Annual Report and Financial Statements 2020, p. 129. <https://www.relx.com/~media/Files/R/RELX-Group/documents/reports/annual-reports/2020-annual-report.pdf>

### Materiality

*The magnitude of an omission or misstatement that, individually or in the aggregate, could reasonably be expected to influence the economic decisions of the users of the financial statements. Materiality provides a basis for determining the nature and extent of our audit procedures.*

We determined materiality for the Group to be €70 million (2019: €90 million), which is 5% (2019: 5%) of profit before tax. We believe that profit before tax provides us with the best assessment of the requirements of the users of the financial statements. The reduction in materiality from the prior year is primarily due to the negative impact of Covid-19 on the profitability of the Exhibitions business in 2020.

- de coronapandemie;
- de verantwoording van aan de coronapandemie gerelateerde bijzondere waardeverminderingen en eventuele terugnemingen daarvan;
- de invloed van de coronapandemie op de accountantscontrole en de accountantsverklaring.

Voor overheidssubsidies geldt dat ondernemingen in precare sectoren meer overheidssubsidie hebben ontvangen dan ondernemingen in niet-precare sectoren. Het sterkste effect wordt vastgesteld bij Air France-KLM. Ook blijkt dat ondernemingen die financieel beter presteren minder overheidssubsidie hebben ontvangen. Naast de Nederlandse NOW-regeling zijn ook de in het buitenland ontvangen subsidies meegenomen.

Ten aanzien van bijzondere waardeverminderingen – anders dan in het artikel van Vergoossen and Van Beest (2020) rondom de halfjaarverslaggeving 2020 – blijkt er geen significante correlatie te zijn tussen de coronapandemie en bijzondere waardeverminderingen. Het effect van het beschikbaar komen van coronavaccins en de vaccinatieprogramma's hebben er voor gezorgd, gecombineerd met overheidssteun, dat de macro-economische effecten van de coronapandemie redelijk beperkt zijn gebleven. Het lijkt er

dus op dat de effecten van de coronapandemie van relatief korte duur waren en in de halfjaarverslaggeving 2020 sterker waren dan in de verslaggeving over het hele jaar 2020. Dit lijkt consistent met de ontwikkeling van de AEX zelf die eind 2020 al weer boven de stand van begin 2020 stond.

Aan de inhoud van de accountantsverklaringen zien we dat de coronapandemie een sterk effect heeft gehad op de werkzaamheden van de accountant. Allereerst is in slechts een kleine minderheid (14%) van de accountantsverklaringen bij de jaarrekeningen 2020 in het geheel niet ingegaan op COVID-19 (tegenover 80% bij de jaarrekeningen 2019). Voorts valt op dat in 81% van de accountantsverklaringen bij de jaarrekeningen 2020 COVID-19 wordt vermeld in het algemene deel van de verklaring waarin de accountant ingaat op de wijze waarop de controle is uitgevoerd. Daarbij moet worden gedacht aan de bepaling van de materialiteit, de beoordeling van de continuïteit van de onderneming, de controle van (buitenlandse) groepsmaatschappijen, alternatieve controlemethodieken als gevolg van reis- en contactbeperkingen. Verder blijkt er een positief verband te zijn tussen het aantal keren dat de onderneming zelf COVID-19 vermeldt in het jaarverslag en het opnemen van een KAM over COVID-19.

- 
- **Dr. F. van Beest** is directeur Data Propositions en Integrated Reporting bij Flynth adviseurs en accountants en universitair docent financial accounting and reporting in het Center for Corporate Reporting, Finance & Tax, Nyenrode Business Universiteit.
  - **K. van der Kuij-Groenberg RA** is partner Accounting & Reporting bij het vaktechnisch bureau (National Office) van PwC.
  - **Prof. dr. L.G. van der Tas RA** is hoogleraar Externe Verslaggeving, Universiteit van Tilburg en vaktechnisch partner en Global IFRS Leader bij EY.
  - **Prof. dr. R.G.A. Vergoossen RA** is hoogleraar Externe Verslaggeving en directeur Center for Corporate Reporting, Finance & Tax, Nyenrode Business Universiteit en hoogleraar International Financial Accounting, Universiteit Maastricht.
- 

## Noten

1. 20200729-Half-Year-Results-Financial-report.ashx (urw.com), p. 91.
2. 20200812-Press-release-Avantium-publiceert-halfjaarresultaten-2020\_FINAL\_NL.pdf, p.12.
3. 20210324\_Avantium-Annual-Report-2020.pdf, p.102.
4. TKH.Jaarverslag2020.pdf (tkhgroup.com), p. 120
5. IFAC: COVID-19: From Response to Recovery | IFAC
6. ACE: Coronavirus resources for European accountants - Accountancy Europe

## Literatuur

- Autoriteit Financiële Markten (AFM) (2020) In Balans 2020 – De effecten van COVID-19. <https://www.afm.nl/nl-nl/nieuws/2020/november/rapport-effecten-coronacrisis-verslaggeving>
- Brouwer T, Ter Hoeven R, Huttenhuis J (2021) Empirical results for expected credit losses of G-SIBs during COVID-19. The proof of the pudding is in the eating. Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie 95(11/12): 381–396. <https://doi.org/10.5117/mab.95.75980>
- Committee of European Auditing Oversight Bodies (CEAOB) (2020) *CEAOB emphasises the following areas that are of high importance in view of COVID-19 impact on audits of financial state-*

ments (CEAOB 2020-008), 24 March 2020. [https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business\\_economy\\_euro/banking\\_and\\_finance/documents/200325-ceaob-statement-covid-19\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/200325-ceaob-statement-covid-19_en.pdf)

- International Organization of Securities Commissions (IOSCO) (2020) IOSCO Statement on Importance of Disclosure about COVID-19 (IOSCO/OR/02/2020. Madrid, 29 May 2020. <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD655.pdf>
- Nederlandse Beroepsorganisatie Accountants (NBA) (2020) NBA Alert 42 - Impact Coronavirus op accountantswerkzaamheden, ver-

sie 6 april 2020. <https://www.nba.nl/globalassets/wet--en-regelgeving/nba-alerts/alert-42/nba-alert-42-impact-coronavirus-update-6-april-2020.pdf>

- Vergoossen RGA, Van Beest F (2020) Coronacrisis en de financiële verslaggeving van Nederlandse beursfondsen. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 94(11/12): 417-426. <https://doi.org/10.5117/mab.94.60124>

## Bijlage

De jaarverslaggeving 2020 van de volgende beursfondsen is in het onderzoek betrokken:

| AEX                       | AMX            | AScX                | Lokale                     |
|---------------------------|----------------|---------------------|----------------------------|
| ABN AMRO                  | Aalberts       | Accell              | Ageas                      |
| Adyen                     | Air France-KLM | Acomo               | BeterBed                   |
| AEGON                     | Aperam         | Alfen               | Brill                      |
| Ahold Delhaize            | Arcadis        | AMG                 | CocaCola European Partners |
| Akzo Nobel                | BAM            | Avantium            | Ctac                       |
| Arcelor Mittal            | Basic-Fit      | B&S Group           | DPA                        |
| ASM International         | BESI           | Brunel              | Eurocastle                 |
| ASML                      | Boskalis       | ForFarmers          | Euronext                   |
| ASR                       | Corbion        | Heijmans            | HAL Trust                  |
| DSM                       | Fagron         | ICT                 | Hunter Douglas             |
| Galapagos                 | Flow Traders   | Kendrion            | Hydratec                   |
| Heineken NV               | Fugro          | Nedap               | Klépierre                  |
| IMCD                      | GrandVision    | Neways              | RoodMicrotec               |
| ING                       | Intertrust     | NIBC                | Stern                      |
| Just Eat Takeaway         | NSI            | Ordina              | Value8                     |
| KPN                       | OCI            | SIF Holding         | Veon                       |
| NN Group                  | Pharming       | Sligro              |                            |
| Philips                   | PostNL         | TomTom              |                            |
| Randstad                  | SBM Offshore   | Van Lanschot Kempen |                            |
| RELX                      | Signify        | VastNed             |                            |
| Royal Dutch Shell         | TKH            | Vivoryon            |                            |
| Unibail Rodamco Westfield | Vopak          | Wereldhave          |                            |
| Unilever                  | WDP            |                     |                            |
| Wolters Kluwer            |                |                     |                            |